

Aristoteles'in Etik Anlayışı Doğrultusunda Katharsis

Nesrin Akan¹

ÖZ

Aristoteles'in etik anlayışı, "iyi olma" ve onun getireceği "mutluluk" üzerine kurulmuştur. Çünkü yaşamın asıl amacı mutluluk (eudaimonia)'tur. Aristoteles, etiğinde en yüksek iyi'ye ve mutluluğa nasıl ulaşabileceğini sorgular. Fakat söz konusu olan, hem bireysel, hem de toplumsal bir mutluluk'tur.

Bu çalışmada, Aristoteles'in etik anlayışını, bu anlayışı konumlandığı eyleme (praxis) alanına, yaratma (poiesis) alanını da katarak, bireysel ve toplumsal olma özelliğini bünyesinde barındıran tragedia ve sonucunda ortaya çıkan katharsis (arınma) konusundaki görüşleriyle birlikte değerlendirmeye çalışacağız. Amacımız, Aristoteles'in etiğini oluşturan iyi ve mutlu insana ulaşma yolunda, katharsis'in rolünü sorgulamak olacak.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Etik, İyi, Eudaimonia, Poetika, Tragedia, Katharsis, Mimesis.

Catharsis in the Light of Aristotle's Ethical Approach

ABSTRACT

Aristotle's ethical approach is based on being good and the happiness which will be brought by being good since the main purpose of life is happiness (eudaimonia). Aristotle questions how to achieve the highest good and happiness in his ethics. However, the happiness in question is both individual and a social happiness.

In this study, we will try to discuss Aristotle's ethical approach; adding the field of creation (poiesis) to the field of action (praxis) where he positions this understanding, together with tragedia that embodies the feature of being individual and social and catharsis (purification) that emerges in result of this process. Our aim will be to question the role of catharsis on the way to reach the good and happy person that the ethics of Aristotle makes up on it.

Keywords: Aristotle, Ethics, Good, Eudaimonia, Poetics, Tragedia, Catharsis, Mimesis.

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, nesrinakanmac@gmail.com

GİRİŞ

Etik (ethos), Antik Yunan'da karakter (kişilik), adet (alışkanlık) anlamına gelen, bir kültürün, toplumun kendine özgü niteliği ve ruhunu ifade eden bir sözcüktür ve kendisine konu olarak insan eylemlerini alır.

Etik'in, Aristoteles öncesinde Sokrates'le başladığı ve gerçek kurucusunun Sokrates olduğu kabul edilir. Çünkü insanların inançları, davranış ve yaşam biçimleri, Sokrates ile gerçek anlamda sorgulanmaya başlanmış ve bu sorgulamanın temelinde de "akıl" konmuştur. Sokrates'e göre, ahlaki yani etik bir yaşama ve bunun sonucunda ortaya çıkacak olan mutluluğa, akıl ve bilgi yoluyla ulaşılabilir.

Platon'da da benzer bir anlayış söz konusudur. Platon teorik (kuramsal) bilimleri yani bilgiyi, kendi iyi'mizi anlamak için bir ön koşul olarak görür. Oysa Aristoteles, etiği kuramsal bilimlerden ayırır. Kuramsal ya da teorik bilimlerin amacı bilgi iken Aristoteles'te teorik bilginin amacı, eylemdir. Çünkü bilgi tek başına insanın mutlu olmasını sağlamaya yetmez. O yüzden eyleme dönüşmesi gerekir.

Aristoteles'in Etiği

Aristoteles'in etiği'nin en temel kavramları öncelikle iyi-kötü, erdem ve eylem'dir. Etik üzerine yazdığı "Manga Moralia", "Eudemos'a Etik" ve "Nikomakhos'a Etik" adlı üç eserinde, insan için iyi olan yaşamın ne olduğu ve 'iyi'yi, dolayısıyla bireysel mutluluğu nelerin sağlayabileceğini ortaya koymaya çalışırken, "Politika" sında toplumsal mutluluk üzerinde durur. Ona göre insan, doğası gereği bir *zoon politikon* yani sosyal-politik bir hayvandır ve bir toplum içinde yaşmalıdır. Aristoteles, böyle bir insanı bazı temel etkinlikler üzerinden tanıtır.

Etkinlikler, Eylem, İyi, Erdem, Mutluluk

Aristoteles, insanın üç etkinlik alanından söz eder. Bilme, Eyleme, Yaratma. "Topikler" in VI. kitabında bu üç etkinliğe ait bilgi türlerini, Platon da olduğu gibi teorik, pratik ve uygulamalı bilgi olarak üçe ayırır. Aristoteles yine bu bilgilere dayanarak, "Metafizik" inde bilimleri, bilginin amacı doğrultusunda sınıflandırır.

Etkinlik / Bilgi / Bilim

1. Bilme / Teorik Bilgi
Teorik (Kuramsal) Bilimler (Theoria)
Metafizik, Fizik, Matematik, Biyoloji, Psikoloji.

2. Eyleme / Pratik Bilgi
Pratik Bilimler (Praxis)
Etik (Ahlak), Politika.

3. Yaratma / Uygulama
Uygulamalı Bilimler (Poiesis)
Bilgi, Poetika

Aristoteles'e göre etik, eyleme dayanan pratik bir bilimdir. Çünkü ona göre, bireysel ve toplumsal mutluluğa eylemle ulaşılır. Yani mutluluk bir tür eylemdir ve haz da onun doğal sonucudur. Eylemin taklidi bir eylem olan tragedia'nın yer aldığı Poetika ise yaratma ile ilgili olan Uygulamalı Bilimler'dendir. Fakat farklı bilim alanları oluştursalar da Poetika'yi, Etik'ten ayrı düşünmek mümkün değildir. Çünkü pratik bilimler, eylemin kaynağı olan insan ve karakterlerle ilgilendiği için, Aristoteles'in tragedia hakkındaki düşüncelerinden yola çıkılarak, tragedia da pratik bir bilim alanı olarak değerlendirilebilir. Sonuçta tragedia da eylemin taklididir ve bu eylem, oluşturduğu arınmayla kişiyi iyi'ye yöneltir (Tekerek, 2008).

Aristoteles'e göre, insan yalnızca doğruyu bilerek iyi olamaz; insan, iyi olan şeyi seçerek ve iyi eylemde bulunarak da iyi olabilir. O, Nikomakhos'a Etik ve Eudemos'a Etik'te bu görüşlerini ayrıntılarıyla ortaya koyar. Nikomakhos'a Etik, iyi'yi "her şeyin arzuladığı şey" olarak ifade ederek başlar. (Aristoteles, 2007: 1094a 5) Çünkü ona göre, her sanat ve araştırmamanın, her eylem ve tercihin arzuladığı şey iyi'dir. Bu iyi de insan yaşamının amacı olan mutluluk'(eidemos) tur.

Bilimler sınıflamasında ikinci sırada yer alan pratik bilimlerden Etik, iyi ve mutlu insanı hedeflerken, bir diğeri olan Politika, iyi ve mutlu toplumu hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmanın yolu "iyi yaşam"dan geçer ve "erdem" iyi yaşamın koşuludur.

Aristoteles'e göre, insanlar iyi'ye ve mutluluğa üç farklı yaşamla ulaşabilirler. Bu yaşam biçimleri;

1. Haz yaşamı,
2. Siyaset yaşamı,
3. Theoria yaşamı'dır.

İşte insan, bu üç yaşam biçiminden birinde erdeme uygun etkinlik ve eylemde bulunarak iyiye ve insanın eylemlerinin amacı olan mutluluğa ulaşabilir. Fakat farklı yaşam biçimlerinin farklı iyi anlayışları vardır. Örneğin bazılarının amacı zengin olmak, bazılarının ünlü olmak ve bazılarının ise eylemlerinden sadece haz almaktır. Haz yaşamı, kaba saba insanlara özgüdür ve bu yüzden Aristoteles'e göre, insan için iyi bir yaşam değildir. Siyaset yaşamı, onur peşinde koşanlar, seçkinler ve eylem adamları içindir. Oysa onur, erdemlerinden ötürü onurlandırılanlara değil onurlandıranlara bağlıdır. Dolayısıyla bu da uygun bir yaşam değildir. Aristoteles'in en mükemmel yaşam olarak gördüğü, theoria yaşamıdır. Çünkü akla, erdeme uygun etkinliği sağlayan odur (Aristoteles, 2007: 1177a 15) Böylece Aristoteles, akla uygun yani theoria (felsefi) yaşamı ilk sıraya koyarken, etik erdemlere uygun olan politik yaşamı ikinci derecede mutluluk veren yaşam olarak nitelendirmiştir (Çankaya, 2010: 109). Haz yaşamı ise son sırada yer alır. Aslında haz, her eylemin bir sonucu olarak vardır fakat en yüksek hazı, düşünme ve ahlaksal eylem sağlar. Ancak erdemli insanın hazı, gerçek hazdır. Aristoteles'e göre, pratik eylemden çok, kuramsal eylem insana özgü eylemdir (Arat, 1996: 25).

Peki, hangi tür eylemler ya da etkinlikler bizi asıl olan iyi'ye yani mutluluk'a (eudaimonia) götürür?

Aristoteles'e göre insanların davranış veya eylemlerinde peşinden koştukları iyi, temelde "kendisi için istenen" bir şey, kendisinden öte herhangi bir şeyin elde edilmesi için bir "araç olarak istenmeyen" şey olmak zorundadır (Arslan, 2007: 244) İnsan, hedeflenen bu iyi

yaşama ancak ruhun, akla uygun eylemler ve etkinlikleriyle ulaşabilir. Çünkü insan akıl sahibi bir varlıktır. Mutluluk ve insansal iyi de, ruhun erdeme uygun etkinliğidir (Aristoteles, 2007: 1098a 15). Fakat herkes akıl sahibi olmasına rağmen herkes erdeme uygun eylem ortaya koymamaktadır. Burada önemli olan akıl sahibi olmaktan çok, aklın doğru ve etkin kullanımınıdır. Aristoteles bunu, ruhu ve erdemi ele alarak açıklıyor.

Peki, ruh nedir? Erdem nedir?

Aristoteles'te insan, beden ve ruh'tan oluşur. O, düşüncelerimizin ve eylemlerimizin kaynağı olan ruhu,

- Akıldan yoksun yan,
- Akıl sahibi yan, olarak ikiye ayırarak inceler.

İnsanın doğup, büyüme, beslenmesiyle ilgili bütün canlılarda ortak olan bitkisel ruh ile hayvanlarla paylaştığı yani duyum, hareket, hissetme, tepki verme gibi özellikleri kapsayan hayvansal ruh, ruhun akıldan yoksun yanına aittir.

Aristoteles ruhun akıl sahibi olan yanını da ikiye ayırır. Biri, insanı insan yapan özelliği olan asıl anlamında akıl ve diğeri akıl-dışı olan ama akıldan pay alan ancak aynı zamanda akla direnebilen, karşı çıkma gücüne sahip olan arzulayan ya da iştah duyan kısım. Akıl da teorik ve pratik akıl diye ikiye ayrılır. Teorik akıl, ezeli-ebedi nesnelere, varlığın ve bilginin ilk ilkelerini araştırırken; pratik akıl, gündelik yaşamı, istek, arzu ve iştaha'yı konu alır.

Aristoteles, erdemleri de ruhtaki bu bölümlere aracılığıyla belirleyerek şöyle ifade ediyor: "Kimi erdemlere düşünce erdemleri, kimine de karakter erdemleri diyoruz, bilgelik, doğru yargılama, akli başındalığa düşünce erdemleri; cömertliğe, ölçülülüğe ise karakter erdemleri diyoruz (Aristoteles, 2007: 1103a 5). Düşünce erdemleri, daha çok eğitimle oluşup gelişir ve deneyim ile zamana dayanır. Karakter erdemleri ise alışkanlıkla ve yapa yapa huy edinilir. Bilim ve

sanat, düşünce erdemleri arasında yer alırken; korku, haz, cesaret karakter erdemleri arasında yer alır.

Aristoteles'in etik anlayışının temelini oluşturan insani iyi ya da mutluluk, ruhun erdeme uygun etkinliğidir. Erdem, orta olandır. Aristoteles, "Eudemos'a Etik"inde "her nesnede bir aşırılık, bir eksiklik ve bir orta var. (...) Orta olan bize göre en iyi. Çünkü bu, bilginin ve aklın buyurduğu gibidir" (Aristoteles, 1999: 1220b 20) der.

Aristoteles'in etik anlayışı, genel olarak iyi nedir, Doğru eylem nedir?, Haz nedir?, Mutluluk nedir?, Erdem nedir?, gibi soruların cevaplarına odaklanmasından dolayı Normatif (kapsayıcı) Etik olarak algılanabileceği gibi, etiği akılla bağlantılı olarak ele almasıyla Sokrates geleneğine bağlı bir filozof olmasına dayanarak da Akılsalci (teorik) Etik kapsamında değerlendirilebilir.

Nietzsche'nin, felsefenin Yunan'da Sokrates'le bittiğini söyleyerek, ağır bir şekilde eleştirdiği akılsalci anlayış, o dönemde hem pratik hayatta hem de tragediada söz konusudur. Çünkü Sokrates öncesi, trajik çağ denen dönemde temel iki öge vardır. Biri Dionysosça olan, diğeri de Apollonca olan. Apollon akı; Dionysos ise duygusal olanı, taşkınlığı, akıldışılığı temsil eder. Nietzsche'nin itirazı, Sokrates'in, felsefenin üç temel kavramı olan doğru, iyi ve güzel'i, sadece akla uygun olan olarak tanımlaması ve duygusal olanı, akıldışı olanı yok saymasıdır. Yani bilgi ve akıl öne çıkarılarak, Dionysosça olan yok sayılmaktadır. Dolayısıyla akıl ve bilgi her şeye egemendir. Euripides'de aynı şeyi tragedia'larında yapmış ve mitos'u öldürmüştür (Soykan, 2003: 39).

Tragedia yarışmalarının kurucusu Peisistratos'un da amaçlarından biri, halkın yaratmış olduğu bir sanat biçimini, onların kültür düzeylerini yükseltmek için kullanmaktır. Atina tragedia'sı, başlangıçtan beri Atina halkının maddi ve toplumsal ilerlemesine sıkı sıkıya bağlı olmuştur. (Thomson, 1990: 227) Dolayısıyla Aristoteles'e gelindiğinde, mevcut böyle bir yapı ve ortamın, kitlelerin hareketlendirici gücü

olması, o günün Antik Yunan toplumunda eylem üzerine kurulan tragedia'nın bireysel ve toplumsal etiğin oluşturulması ve sürdürülmesi konusundaki işlevi, etkisi ve önemi açıklar.

Poetika, Mimesis, Tragedia, Katharsis

Aristoteles'in etiğine genel bir bakıştan sonra, onun sanatlarla ilgili görüşlerinin yer aldığı eseri Poetika'da ele alınan ve bir tür ruhsal arınma olan katharsis'ini bu genel bakıştan yola çıkarak değerlendirmeye çalışacağız. Aslında katharsis, onun etik anlayışının, sadece insanın eyleme alanıyla sınırlandırılmayacağını bir kanıtı gibidir. Çünkü tragedia, poiesis yani bir yaratma alanının etkinliği olmasına karşın, bu eylemin sonucunda ortaya çıkan katharsis, etik bir durumdur. Onun etiği ereksele bir etikdir ve o, her eylemin kendisinden başka bir şeye yöneldiğini ve değerinin bu şeyi yaratma eğiliminden doğduğunu söyler (Arat, 1996: 24). Dolayısıyla tragedia'nın yaptığı da bir anlamda eylemin taklidi yoluyla oluşan iyi eylemi yani katharsis'i ortaya koymasındır. Çünkü tragedia, oyun akışı süresince acıma ve korku duyguları yaratarak seyircinin bu duyguları günlük yaşamına aktarmasını sağlayan bir "özdeşleşme" yaratır. Katharsisin gerçekleşmesinin koşulu olan bu özellik aynı zamanda tragedianın toplumsal boyutunun da bir göstergesidir.

Aristoteles, Poetika'da her çeşit sanatın özünün taklit, yani mimesis olduğunu belirtir. (...) epos, tragedia, komedia, dithrambos şiiri ile flüt, kitara sanatlarının büyük bir kısmı, bütün bunlar taklittir (mimesis) (Aristoteles, 2007: 1447a 2). Fakat taklit olan sadece bu sanatlar değildir. Sadece edebiyat ve müzik sanatları değil, aynı zamanda figüratif sanatlar da taklide dayanır. Dolayısıyla her tür sanatın özü taklit yani mimesis'tir (Tunalı, 1996: 98). Sanatların hepsi ritim, söz veya harmoni aracılığıyla taklit ederler. Örneğin flüt, kaval ve kitara sanatı yalnızca harmoni ile ritmi kullanırken dans sanatı ise figürleri biçimlendiren ritmi kullanır. (Aristoteles, 2005: 11).

İnsan, doğası gereği taklide yatkındır. Doğuştan sahip olduğu taklit içtepisi sayesinde diğer canlılardan ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit

yoluyla edinerek bunun sonucunda bir hoşlanma duyar. Sanatsal yani poiesis olarak taklit (mimesis)'i sanı, aldatma anlamında ele alıp olumsuzlayan Platon'a karşın Aristoteles, mimesisi, gerçekliğin ve gerçek olanın taklit yoluyla kopya edilmesi anlamında ele alır. Bütün sanatlar, taklit etmede kullanılan araçlar, taklit tarzı ve taklit edilen nesnelere bakımından birbirlerinden ayrılırlar (Aristoteles, 2007: 1447a 11). Bazı sanatlar renk ve figürle, bazı sanatlar sesle taklit ederlerken bazı sanatlar da taklit etme tarzları bakımından hikâye etme ve drama (tiyatro sanatları) şeklinde ayrılırlar. Konumuzla asıl ilgisi açısından baktığımızda tragedia'da, eylem halindeki kişiler taklit edilir.

Aristoteles, her sanatın objesinin insan yani mimetik objenin insan olduğunu söyler. İnsan bir eylem varlığı olarak belirlenmesini ahlâk dünyasında bulur. İnsanların iyi, yani ortalama insanın üstünde, ortalama ve ortalamanın altında şeklinde taklidin objesi olması, sanatın etik (ethos) yönünü belirler. Her sanatın bir taklit aracı olarak bir objeye yönelme gereği bulunması, her objenin de iyi, ortalama ve kötü olma durumu nedeniyle her sanat, zorunlu olarak bir etik değeri gerçekleştirecek ve zorunlu olarak bir ahlâki temele dayanmış olacaktır (Tunalı, 1996: 101).

Aristoteles, bütün sanatlarda taklit edilen nesne konusunda da şunları söylüyor: "O halde taklit edenler (sanatçılar), eylemde bulunanları taklit ettiklerine göre, buradan zorunlu olarak şu sonuç çıkar: Eylemde bulunanlar ya iyi ya da kötüdürler; insanlar, karakter bakımından iyi ya da kötü olmaları bakımından birbirlerinden ayrıldığına göre, bütün ahlaksal özelliklerimiz dönüp dolaşıp sonunda bu iyi-kötü karşıtlığına varır. Buna göre ozanlar, ya ortalama insandan daha iyi ya da daha kötü olanları yahut da ortalama insanların eylemlerini taklit ederler"(Aristoteles, 2007: 1448a 13). Bu durumda sanatın ahlaki yönünü belirleyen, taklit objesi yapılan insanın ahlaki özelliğidir. Eğer taklit objesi yapılan insan iyi ise taklit de iyi, kötü ise taklit de ahlaki yönden kötüdür (Tunalı, 1996: 101)." Tragedia ve komedia arasındaki

bir ayrılık da yine bu noktada bulunur; çünkü komedia, ortalamadan daha kötü karakterleri, tragedia ise ortalamadan daha iyi olan karakterleri taklit etmek isterler" (Aristoteles, 2007:101). Tragedia'nın bu özelliği Aristoteles'in ona, sanatlar özellikle edebi sanatlar içinde en üstün yeri vermesini sağlamıştır.

Aristoteles'in tragedia'ya olumlu bakışını sağlayan en önemli nedenin, aslında tragedia'nın amacından ve sağladığı kathartik etkiden kaynaklandığı söylenebilir. O, tragedia'yı ahlaksal bakımdan ağır başlı, başı ve sonu olan, belli bir uzunluğu bulunan bir eylemin taklidi olarak açıklar. Aristoteles'e göre tragedia'nın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından temizlemektir (Aristoteles, 2007:1449a, 22), yani arınma anlamındaki katharsis'tir. Aristoteles, erdemleri tanımlarken ruhta bulunan şeylerin üç tür olduğunu belirtir. Kısaca, tutkular, yetiler, huy ya da karakterler. Tutkular derken de arzu, öfke, korku ve acıma (merhamet) gibi kendilerine haz veya acının eşlik ettiği duyguları ifade eder (Arslan, 2007: 259).

Tragedia'da katharsis'i oluşturan nedir ve sözü edilen nasıl bir arınma'dır? Aristoteles'e göre, eyleme dayalı bir sanat olan tragedia'nın asıl amacı, tamamen psikolojik olan korku ve acıma duyguları aracılığıyla arınmaya, katharsis'e varabilmektir. Buradaki acıma, kahramanın çektiği acılar karşısında hissedilen duygudur; korku ise kahramanı tehdit eden belirsiz güçlerden duyulan korkudur. En iyi tragedia, işte bu duygu etkisini en iyi uyandıran tragedia'dır. Tutarlı ve anlamlı bir olay örgüsü tragedia'nın başlıca hedefidir (Tanner, 2007: 710) Aristoteles, bu acıma ve korku duygusunun öykü ve olay örgüsünden kendiliğinden doğması gerektiğini belirtir (Aristoteles, 2007: 1453b). Katharsis, tamamen etik bir kavramdır ve ethos ile ilgilidir. Özü itibarıyla etik olan tragedia, kathartik bir sanat olarak da ahlaki bir sanattır (Tunalı, 1996: 117). Katharsis süreci, duyguların doğru oranda, doğru zamanda, doğru kişiye yönlendirilmesi ile sonuçlanır ve bizi duygularımızda ölçülü olmaya götürür. (Aristoteles, 1987: 161).

"Tragedia bir eylemin taklididir. Bu eylem, karakter ve düşünce bakımından belli bir özellikte olması gereken eylem halindeki kişilerce temsil edildiğine göre (...), o halde karakter ve düşünce, trajik eylemin iki etkeni olarak ortaya çıkar; kişiler, eylemlerinde bu iki etkene uyarak ereklerine (mutluluğa) ulaşırlar ya da ulaşamazlar" (Aristoteles, 2007: 1450a 23).

Aristoteles, tragedia kişilerin değil, tersine onların eylemlerinin, mutluluk ve felaket içinde geçen bir hayatın taklididir, der. Tragedia'da acıma ve korku uyandıran eylemler ne kadar yoğunlaşırsa, tragedia'nın duygu etkisi o kadar çok artar. Burada kural, trajik kahramanın mutluluktan felakete geçmesidir. Fakat bu tamamen kendisine ait bir "yargı hatası" (hamartia) yüzünden olmalıdır. Çünkü eğer kahraman kötü olsaydı bu durum hiçbir acıma uyandırmayacak, eğer iyi olsaydı acıma değil öfke ve nefret uyandıracaktı. (Tanner, 2007: 712). Max Scheler, böyle bir durumda, trajik olayın neden olduğu trajik keder'in seyirciyi kızdırmadığını çünkü seyircinin, olayın başka türlü olup bitmiş olacağını aklından bile geçirmediğini söylüyor. Bunu kavrayan seyirci, sonucun başka türlü olamayacağını anlayarak, varlığının derinliğine kadar etkilenerek değişiyor (Kuçuradi, 2009: 23).

Tragedia, bizden daha iyi olanların taklididir (Aristoteles, 2005: 1454b 10) ve işte ortalamanın üstündeki bir kahramanın başından geçen bu talihsiz olaylar karşısında hissedilen acıma ve aynı şeylerin kendi başlarına da gelebileceği düşüncesinin oluşturduğu korku, bunların hiçbirini yaşamamış olmasının getirdiği rahatlama ile birleştiğinde ortaya çıkan katharsis yani yoğun coşkunun sonucunda oluşan rahatlama, arınmadır. Bu nedenle bu trajik eylem, ahlaki bir özelliğe sahiptir ve seyircide ahlaki duygular uyandırır. Fakat M. Tanner, tragedia'nın ahlaki etkilerinin, daima onun sanatsal etkilerinden çıktığını söyler. Sanatsal etkiyi yaratan en önemli unsurlardan biri müziktir. Bu nedenle katharsis'in ortaya çıkmasında müziğin rolünü vurgulamak

gerekmektedir. Çünkü tragedia'nın kökeni, Aristoteles'in de söylediği gibi Dionysos şerefine söylenen bir hymnos, yani tanrılar ve kahramanlar şerefine söylenen şarkılardan olan dithyrambosların gelişmesine dayanır. (Çelgin, 1990:70).Dionysos şenliklerinde,kıtaları okuyan korobaşı ile nakaratları okuyan koro (Bakkhalar korosu) karşılıklı söyleşirler. Tragedia'nın müzik eşliğinde söylenen bölümleri olan "parados" ve "stasimon"lar koro tarafından müzik eşliğinde şarkı biçiminde söylenirken; "kommos"lar koro ve solo şarkıcı tarafından karşılıklı okunan bölümlerdir. (Aristoteles, 2005: 107).

Aristoteles, Politika'sının VIII. kitabında müziğin yararlarından söz ederken, özellikle onun, eğitim ve arındırma yani katharsis amacıyla zihinsel bir vakit geçirme yolu olarak, dinlenmek ve gerildikten sonra gevşemek için kullanımından söz ediyor (Aristoteles, 2004: 245). (Aristoteles tam burada, katharsis konusunu, Poetika üzerine adlı yapıtında, daha ayrıntılı olarak duracağını belirterek kesiyor. Fakat bu konunun kayıp olan Poetika II. de olabileceği düşünülüyor. Söz konusu kitabın bazı bölümleri, bugün Paris'te "The Tractatus Coislinianus" adı altında korunmaktadır). Aristoteles, şarkıların karakter, eylem ve coşkuyla ilgili olarak sınıflandırıldığından söz ederek, müziğin sadece bir tek amaçla değil, eğitim, katharsis (arınma) ve eğlenme amacıyla da kullanılabileceğini belirtiyor (Aristoteles, 1987: 57) ve arındırıcı müziğin insanlarda yücelme duygusu oluşturduğunu, bundan da yararlanılması gerektiğini ifade ediyor (Aristoteles, 2004: 245).

Müziğe, tüm sanatların en taklitçisi olarak bakan Aristoteles'e göre, müziksel sesler aracılığıyla her şeyden önce insanların ahlaksal durumlarının taklit edilmeleri amaçlanmaktadır. Bir başka deyişle, müziğin en başta gelen işlevi, bireylerin ahlaksal açıdan iyi birer insan olmaları amacına hizmet etmek olmasıdır. Ayrıca Aristoteles'e göre; müziğin bir karakter oluşturma gücü de vardır" (Çelik, Özne Kitap, 168).

SONUÇ

Aristoteles'in etik anlayışı, iyi-mutlu insan ve yaşama nasıl ulaşılabileceği sorusunun yanıtına odaklanmıştır. Dolayısıyla o, bütün sorgulamalarını akıl, erdem, irade, karakter, eylem üzerinden yapmaktadır. Birey için iyi olanın devlet için de iyi olacağını dolayısıyla iyi-mutlu insan hedefine ulaşmanın, devletin görevlerinden olan eğitimin de desteğiyle gerçekleştirilebileceğini, pratik bilimlerin iki alanı olan Etik ve Politika aracılığıyla ortaya koymuştur.

Sanatlara ve katharsis'e bakışında da aslında bu anlayış vardır. Çocukların ve gençlerin eğitimi genel eğitim sistemleri içinde verilirken, yetişkinlerin eğitimi bir ölçüde tragedia'lar ve katharsis aracılığıyla yapılmaktadır. Çünkü katharsis hem etik, hem eğitsel hem de tıbbi olarak bir öneme sahiptir. Bu önem bireysel olduğu kadar toplumsaldir da. Aristoksenos, Pythagorasçılarının bedenlerini arındırmak için tıbbi, ruhlarını arındırmak için de müziği kullandıklarını söyler. Dolayısıyla katharsis sözcüğünün tıbbi bir tabir olduğuna ve arınma anlamına geldiğine kuşku yoktur (Aristoteles, 2008: 170). Aynı zamanda sözcüğün ve arınmanın dinsel ve törensel bir yanı da vardır. Karakterleri ve ahlaksal eylemleri taklit eden müziğin de etkisiyle birikmiş duygu ve coşkunun boşaltılıp sakinleşme ve normal duruma dönme süreci hızlandırılmaktadır.

Duygusal bir rahatlamayı ifade eden katharsis, seyircinin trajik bir öykü aracılığıyla öyküdeki kahramanın uğradığı olumsuzlukları gördükten sonra empati kurarak kendini şanslı hissetmesinin sağladığı iyimserlik tragedia'nın en önemli özelliğidir.

Sonuç olarak; tragedia, katharsis, müzik ve dans aracılığı ile ruhun dinginleştirilmesi yani katharsis (arınma) konusu, Aristoteles'ten önce Platon tarafından da ele alınmasına rağmen, yaygın olarak Aristoteles ile birlikte anılmaya ve yazılmaya devam edecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Arat, Necla, (1996). Etik ve Estetik Değerler, İstanbul: Telos Yayıncılık.

Aristoteles, (1987). Poetics with the Tractatus, reconstruction of Poetics II, and the fragments of On Poets, çev. R. Janko, Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Aristoteles, (1999). Eudemos'a Etik, çev. S. Babür, Ankara: Dost Kitabevi.

Aristoteles, (2004). Politika, çev. M. Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles, (2005). Poetike, çev. N. Kalaycı, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Aristoteles, (2007). Poetika, çev. İ. Tunalı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles, (2007). Nikomakhos'a Etik, çev. S. Babür, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Aristoteles, (2008). Eğitim Üzerine, edit. J. Burnet, çev. A. Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.

Arslan, Ahmet, (2007). İlk Çağ Felsefe Tarihi 3, İstanbul:

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aşkın Zehragül, (Güz 2009- Bahar 2010, 11-12. Kitap), "Aristoteles'te Mimesis, Kavramı", Özne Kitap.

Cevizci, Ahmet, (2001). İlkçağ Felsefesi Tarihi, Bursa: Asa Kitabevi.

Tanner Michael, (2007). "Estetik Tarihi", Felsefe Ansilopedi 5. cilt, Edit. Ahmet Cevizci, Ankara: Ebabil Yayınları.

Çankaya, Aylin, (Güz 2009- Bahar 2010, 11-12. Kitap), "Aristoteles'te Mükemmel Yaşamın Neliği", Özne Kitap.

Çelgin, Güler, (1990). Eski Yunan Edebiyatı, İstanbul; Remzi Kitabevi.

Çelik, Sara, (Güz 2009- Bahar 2010, 11-12. Kitap), "Aristoteles'in Güzellik ve Sanat Üzerine Olan Görüşleri",Özne Kitap.

Kuçuradi, İoanna, (2009). Sanata Felsefeyle Bakmak, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Soykan, Ömer,N., (2003). Cogito- 36.sayı, İstanbul,YKY.

Tunalı, İsmail, (1996). Grek Estetik'i, İstanbul: RemziKitabevi.

Tekerek, N. – Tekerek, İ., (2008-26) Tiyatro Araştırmaları Dergisi, "Aristoteles'te Poetik ve Etik Bütünlük, Örneklerle Eylem, Karakter ve Erdem".

Thomson, George, (1990). Askhylos ve Atina, çev. M.H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınları.